

între
document
și
ficțiune

Avram Iancu*

În Viena anilor 1934, în care amintirile istoriei chezaro-crăiești erau încă vii, atașatul diplomatic al legației noastre, filosoful și poetul Lucian Blaga, scrie o dramă istorică izvorâtă nu atât din litera documentului, cât din conștiința viețuirii sale vremelnice într-un spațiu geografic în care au adăstat, cu folos și cu jertfă, cîteva generații de cărturari ardeleni.

Intr-adevăr, prima tulburătoare întrebare ce se pune cînd se scrutează geneza piesei *Avram Iancu* este: de ce a scris Blaga drama „Crăișorului” la Viena, departe de locurile natale ale înclătării pașoptiste? Anii aceștia sînt deopotrivă al filosofului și ai poetului. Blaga găsește febril acolo cîteva secțiuni din trilogiile sale filosofice. Pe șantier se află și *Spațiul mioritic*. Versuri din etapa biografică de care ne ocupăm vor intra în volumul *La curțile dorului*.

Între protocolare sarcini de cabinet și fecunde ceasuri de meditație, ce simțit-a cărturarul Ardealului trăind în metropola în care sufletele alor săi singeraseră pentru o dreptate frîntă tocmai de abilele țesături diplomatice pe care el, fecior de țăran din Lăncrăm, trebuia acum, sub alte zodii istorice, să le descurce cu seninătatea înțelepciunii strămoșilor?

O jumătate de secol nu a domolit întrebările iscate de această piesă.

Ultima mare operă pe care un ardelean o scrie la Viena — ce tulburătoare idee pentru un studiu! — se așeza în seria scrierilor începute de corifeii „școlii ardelenice” pentru afirmarea unui crez național.

Documente și scrieri istorice citise îndăjuns. Va urma îndeaproape evenimentele expuse de George Barițiu în *Părți*

alese din istoria Transilvaniei pre dovezi de sute de ani în urmă (3 vol., Sibiu, 1889—1891). Cartea prietenului Silviu Dragomir, *Avram Iancu* (1924), îi va furniza istoria „în nuce” a Ardealului încins de flăcările revoluției. Colecția de documente — în bună parte cumpănite în recluziunea închisorilor regimului dualist — *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor sub coroana ungară* (vol. I—VIII, Sibiu 1902—1915) a lui Th. Păcățian l-a familiarizat cu terminologia revendicativă a tribunilor transilvani.

Viena „imperială” a stîrnit în Lucian Blaga o durere ancestrală. De la Horea la Avram Iancu, românii Transilvaniei căutaseră în zadar dreptatea la cite un împărat atins doar „livresc” (se citea multă filosofie la curtea Vienei!) de „luminile” veacului atât de slăvit în scrisul european. Cei care au judecat cu patimă piesa lui Blaga n-au înțeles acest lucru profund.

Nimic naționalist în drama Iancului n-a înfățișat marele scriitor... Iobagul maghiar și micul orășean maghiar, de care n-a ținut seamă șovina Dietă de la Cluj, nu stîrnesc mînia eroului din munții Apuseni. Nicăieri în piesă Iancu și prefectii săi nu îndeamnă moții contra obiditului norod unguresc (obidit ca și moții). Conflictul dramatic, întemeiat pe surse istorice de autoritate, are un temei secular: „vrem și noi românii un petec de cer deasupra noastră”. Numai politica unilaterală a lui Kossuth și a lui Hatvani declanșează reacția — singura posibilă atunci — a Iancului. O politică „de grup”, a cîtorva înfierbîntați sub emblema unei pătimase neînțelegeri a realităților, și nu aceea generală a populației maghiare transilvane, declanșează drama românească din ținuturile Zărandului și ale Abrudului — este ideea piesei lui Blaga.

Circumstanțe istorice — pe care nu e locul să le dezvoltăm aici — l-au îndemnat pe Iancu să privească spre Viena. „Privirea spre Viena” — cu toate consecințele ei — va fi una dintre cauzele dramei sale de martir al neamului. Dar nu numai a sa. O dramă pe care istoriografia a fixat-o în complexitatea ei tragică și pe care Lucian Blaga o urmărește cu fidelitate în textul său.

Cînd imperialii cer dezarmarea moșilor pentru „păzirea ordinei”, Iancu dă în grija alor săi „cheile munților”; rezistența nu mai ține acum de un pact zadarnic cu generalii imperiului, ține de vechea rînduială a mocanilor. Cauza e pierdută, făgădueliile, călcate — sîntem în 1849 — dar „munții” rezistă! Gest care va aduce prăbușirea morală a Iancului, căci Viena nu-i iartă independența. Viena l-a vrut supus, dar el a fost mereu „Crăișorul”, el a trimis pe Buteanu în

*) „Avram Iancu” de Lucian Blaga.

Zărând, pe Balint la Turda, pe Probu la Aiud, pe Corcheș la Cîmpeni, pe Bucur la Crișana, pe Axinte Sever la Blaj, pe Roman pe Cîmpie, pe Solomon în Hațeg, cu „legioanele“ care au stăpînit Ardealul pentru ei și ai lor. Acesta este miezul de foc al încheștării văzute de Blaga. Imaginația genială a poetului s-a supus evidenței istorice. Biografia literară a lui Avram Iancu se întîlnește cu documentul.

Replicile piesei sînt ale poetului dramatic. Substanța documentară este a istoricului, care, peste aproape două decenii, va redacta unul dintre cele mai substanțiale studii socio-politice despre Ardeal — *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea* (încheiat în jurul anilor 1950), tipărit postum.

Chiar dacă prologul și ultima scenă a piesei trimit în absolut mitologic personalitatea eroului — Iancu este „sosit“ și apoi risipit în legendă la vestirea „paserii măiestre“ —, concretul istoric își pune pecetea adînc, căci filosoful-poet nu mai închipuie drama lui Zarnolxe, imaginația sa nu mai vede pe crestele Carpaților sanctuare mitice, ci coboară într-o vreme certă, purtătoare de acute învățăminte.

De aceea, el cerea, epistolar, actorilor care îi vor întrupa personajele să înțeleagă piesa ca pe o „dramă omenească“, jucată „hotărît, energic, organic“. Vroia

ca actorii să vorbească „omenește“. Costumele să fie „simple, uzate“, deci cît mai aproape de firescul vieții, „fără patos ieftin, fără sentimentalism“. Cadrul scenografic „să se stilizeze în spirit realist“.

Piesa s-a jucat cu succes la Cluj și la București. În anul 1935, s-a reluat și mai tîrziu, dar substanțiala sa reprezentare încă se așteaptă, în acești ani de adevărată, profundă și curată așezare istorică.

Ionuț NICULESCU

Repere: *Lucian Blaga, Opere, vol. 5 (ed. Dorli Blaga), Minerva, 1977*; *George Gană, Opera literară a lui Lucian Blaga, Minerva, 1976*; *N. Iorga, Istoria românilor din Ardeal și Ungaria, Buc., 1915*; *Silviu Dragomir, Avram Iancu, ed. a II-a, Ed. Științifică, 1968*; *Avram Iancu — Scrisori, ed. Liviu Maior, Dacia, 1972*; *Bazil Gruiă, Blaga inedit, efigii documentare, I, Dacia, 1981*.

NOTA REDACȚIEI: Deoarece autorul acestui serial nu a încheiat investigarea surselor documentare utilizate de Camil Petrescu, eseuul privind drama Danton va apărea într-unul dintre numerele viitoare ale revistei.

*„Rampă“,
acum
50 de ani
aprilie
1933*

De 1 aprilie, gazeta spune un... mare adevăr: să-l privim bine pe actorul Gr. Vasiliu din trupa lui Iancovescu că... nu se știe. Într-adevăr, acest bărbat mărunțel, familiarul hipodromului, va trage și „birlicul“ de aur al teatrului! ● Camil Petrescu cochetează ca de obicei: „După ce am terminat *Ultima noapte de dragoste...*, am stat trei luni bolnav în pat, iar azi sînt incapabil de orice efort...“ În realitate, puțini confrăți îl egalează în efort intelectual.

● La 50 de ani de la premiera *Fintinei Blanduziei*, spectacolul omagial cuprinde pe Ion Manolescu (Horațiu) și Maria Filotti (Neera). În sală, C. Notara, protagonistul premiei absolute, atît de iubit de Alecsandri... ● Conferențieri la postul de radio București — T. Argezi, Ion Pillat, V. Voiculescu, I. Breazul. Să tot pui „galenele“ la urechi (dacă nu ai „aparat“...)! ● Societatea Autorilor Dramatici anunță o agapă colegială. Între sprîțuri, se vor pune „chestiuni privitoare la interesele societății“. De pe acum se agită nervos barbișonul lui Mihail Sorbul... ● „Ești influentabil?“ îl întreabă Ioan Massoff pe Păstorel Teodoreanu. „Am fost influențat de femei și am influențat la rîndul meu pe bărbați“. „La ce lucrezi acum?“ „Nu fac nimic și asta-mi ia tot timpul“. ●

Cedînd „repetatelor insistențe“, Tony Bulandra reia *Heidelbergul de altădată*. O piesă din alte vremi, în care Tony e la fel de tînr ca... acum un sfert de veac! ● I. Finteșteanu obține dublura Cetățeanului turmentat în matineu. Pînă la Farfuridi, mai așteptăm... ● Printre premii Societății Scriitorilor: Gala Galaction, Dan Bolta, Radu Boureanu, Pompiliu Constantinescu. ● Întors de la Berlin și Paris, Tănase lucrează „în stil mare“ pentru stagiunea... estivală. De la Craiova aduce pe Aurel Munteanu, de la „Alhambra“, pe Silly Vasiliu, pe I. Talianu îl ia soților Bulandra... Să sperăm că va ploua numai cu... stele... ● Pînă una-alta, pe terasa Teatrului Național se instalează un grătar de mititei. Actorii fără angajament se întîlnesc în piața teatrului...

I. N.